

به نام خدا

صور دارویی شقایق

دم کرده ۵ تا ۱۰ در هزار – جوشانده ۸ تا ۱۰ کپسول آن در یک لیتر آب به مقدار ۳ تا ۴ قاشق کوچک هنگام شب برای ایجاد خواب در اطفال – عصاره نرم به مقدار ۰,۲۰ تا ۰,۴۰ گرم در روز به صورت حب. در استعمال خارج، از آن جوشانده هایی برای استفاده به صورت غرغره و به منظور تسکین ناراحتی های مخاط دهان تهیه می کنند. به علاوه از مخلوط جوشانده های رقیق آن در روغن زیتون، جهت رفع شکم روش، استفاده به عمل می آورند.

شقایق را معمولاً با مریم گلی (*Savia officinalis*)، در تهیه فراورده های بهداشتی و کرم ها (cre mes)، به منظور رفع معایب عادی پوست های چرب و تامین سلامت آن ها به کار می برند. از دم کرده ۱۵ گرم گلبرگ شقایق در نیم لیتر آب و صاف کردن و سرد کردن آن، محلولی به دست می آید که از آن، برای حفاظت پوست و

شادابی آن استفاده می گردد. دم کرده مذکور، اثر قاطع در رفع حالت تحریک مخاط چشم و احساس خستگی چشم دارد.

شربت گل شقایق تیره خشخاش از دم کردن ۱۰۰ گرم آن در یک و نیم لیتر آب جوش به دست می آید. برای این کار پس از آن که گل شقایق را به مدت ۶ ساعت در آب جوش دم کردند، معادل ۱۵۰۰ گرم قند بدان اضافه می کنند. گل شقایق در فرمول شربت ایپاکو آناکمپوزه (Sirop d' Ipecacuanha composé) وارد می گردد.

- ۵ گرم برگ شقایق را در مقداری آب بجوشانید و در هنگام شب موقع خواب ۴ قاشق مربا خوری از آن را بنوشید که جهت رفع بی خوابی موثر است.
- ۵ گرم از گل های شقایق را در مقداری آب بجوشانید و روزی ۳ بار، هر بار ۲ قاشق میل شود که برای درمان برونشیت، سیاه سرفه، سرفه های مقاوم و آسم موثر است.

- با دم کرده گلبرگ های شقایق پوست را شست شو دهید که درمان کننده اگزما می باشد.
- ریشه گیاه شقایق را بجوشانید تا آب آن نصف شود سپس برای درمان سیاتیک می توان محل درد را کمپرس کرد.
- دم کرده شقایق را با روغن زیتون مخلوط کنید و به پوست صورت بمالید که این عمل برای رفع خشکی پوست صورت و بر طرف کردن چین و چروک موثر است.
- گلبرگ های شقایق را با پوست سبز گردپ مخلوط کنید و مانن حنا بر روی موها قرار دهید که برای سیاه کردن موها موثر است.
- دم کرده گلبرگ های آن در مقداری آب جوش و مصرفه روزانه ۳ فنجان از آن برای درمان یرقان و سینه پهلو موثر است.

نحوه کاشت و تکثیر شقایق

گل شقایق به صورت بذر، قلمه ریشه و تقسیم بوته قابل تکثیر است. بهترین روش تکثیر آن تکثیر از طریق بذر است. بذر این گیاه کوچک است برای کاشت آن داخل خاک باید خاک را به عمق ۰,۵ تا ۱ سانتی متر گود کرد و بذر ها را داخل شیار های ایجاد شده قرار داد و روی آن را با لایه نازکی از خاک و کود پوشاند و سطح خاک را به طور کامل با اسپری آبیاری کرد (از غرقابی کردن خاک گلدان خودداری کنید، و تا جوانه زدن بذر ها، آبیاری را فقط به شیوه اسپری کردن انجام دهید تا بذر ها دچار خفگی نشوند و در خاک فرو نروند و جا به جا نشوند).

بذر پاشی شقایق را در ابتدای بهار یا اواخر زمستان به صورت مستقیم در زمین های اصلی انجام می دهند. بذر کاری آن در مناطق معتدل در ماه شهریور نیز امکان پذیر است، که گل دهی آن با این شرایط زود تر انجام می گیرد.

مکان پرورش گل شقایق باید آفتابی باشد و نور خورشید را به طور کامل دریافت کند. دمای ۲۱ درجه برای رشد این گیاه موثر است اما با توجه به این موضوع گل شقایق توان تحمل دمای منفی ۱۵ درجه سانتی گراد را نیز دارا می باشد.

خاک آن باید مرطوب نگه داشته شود تا زمانی که جوانه ها سبز شوند. بعد از گذشت ۲ تا ۴ هفته از کاشت بذر های گل شقایق، بذر ها شروع به جوانه زدن می کنند، در صورت متراکم بودن جوانه ها، جوانه های ضعیف را حذف کنید تا رشد سایر جوانه ها آسان تر شود و فضا برای رشد آن ها آزاد شود. پس از ۱۲ هفته رشد شقایق کامل می شود و گل های زیبا و خوش رنگ آن شکوفا می شوند.

آفات و بیماری های گل شقایق

اگر محیط نگه داری گیاه بیش از اندازه مرطوب باشد، ممکن است گیاه گرفتار بیماری قارچی شود و یا روی گیاه لکه هایی ایجاد شود، که به منظور جلوگیری از این مشکلات می توان استفاده از قارچ کش ها را پیشنهاد کرد. گل شقایق به ندرت توسط حشرات و یابیماری ها تحت آسیب قرار می گیرند.

گرگان: گنبد قابوس. گیلان: لاهیجان، رودبار، آذربایجان: دشت مرغان، تبریز، بختیاری، خوزستان: بین شوش و دهلوران، بین هفت تپه و اهواز، چهار محال و بختیاری، کرمان: بم در ارتفاعات ۹۰۰ متری. باید توجه داشت که به گل شقایق، گلبرگ های چند نوع *Papaver* زیر که بعضی از آن ها ظاهری کاملا شبیه به آن دارند، افزوده نگردد.

Papaver dubium L. ، *P. laevigatum* M. B. که در نواحی مختلف تبریز، کوه شاه زند، اراک، همدان، لرستان: ایلام، سیلاخور، بلوچستان خراسان: بین بجنورد و جیفان، رباط سفید و اطراف تهران می روید، دارای گلبرگ های قرمز رنگی است که در آن نوعی الکلوئید سمی به نام آپوره ئین (*Aporeine*) وجود دارد. گلبرگ های این گیاه را بیش از سایر گونه ها با گل شقایق مخلوط می کنند.

آپوره ئین (*Aporeine*) (*Aporheine*) ، الکلوئیدی سمی به فرمول $C_{18}H_{17}NO_2$ و به وزن ملکولی ۲۷۹٫۳۲ است. از *Papaver dubium* استخراج شده است. آپوره ئین، به صورت بلوری های سوزنی شکل در مخلوط اتر

و اتردوپترویل به دست می آید. نقطه ذوب آن در گرمای ۱۲۰ درجه است. در اتر، اتانول، متانول و کلروفرم محلول است. در اثر دوپترویل به مقدار خیلی کم حل می شود. در آب و قلیائیات غیر محلول می باشد.

گونه های مختلف شقایق

.Papaver orientale L

این نوع از گیاه شقایق در تیره خشخاش، گیاهی است پایا، دارای ساقه راست و پوشیده از تارهای خشن که در منطقه وسیعی از نواحی شمالی ایران می روید به علاوه به علت داشتن گل های درشت و زیبا، در بعضی کشورها مخصوصا در اروپا پرورش می یابد. از مشخصات این گیاه تیره خشخاش این است که ریشه راست، ضخیم و دراز و برگ های پوشیده از تارهای خشن، منقسم به لوب های بیضوی دراز و نوک تیز، با کناره دندانه دار دارد. گل های درشت آن به رنگ قرمز ارغوانی و عاری از براکته است و پس از آمیزش، میوه ای گرز مانند و دارای صفحه مسطح کلاله، شبیه میوه خشخاش از آن حاصل می شود.

منشا این نوع گیاه شقایق ، ایران، ارمنستان و قفقاز ذکر گردیده است. نوع پرورش یافته آن معمولا رنگ آبی مایل به بنفش پیدا می کند. این گیاه در اغلب نواحی کم ارتفاع شمال ایران، در ماه های اردیبهشت تا اواسط خرداد گل می دهد. در اعضای مختلف گیاه، مجاری ترشعی لاتکس وجود دارد. در غالب نواحی شمالی ایران، گونه دیگری به نام *P. bracteatum* Lindl. ، تواما یا با فاصله کم با گیاه مذکور دیده می شود.

ترکیبات شیمیایی

ریشه گیاه دارای ایزوتبائین (*isothebaine*) ، مرفوتبائین (*morphothebaine*) ، تبائین، اتر متیلیک از ماده اخیر ، پروتروپین (*Protopine*) ، گلوسین (*glaucine*) ، مواد رزینی، پکتیکی و غیره است. ایزوتبائین، به فرمول $C_{21}H_{19}NO_3$ و به وزن ملکولی ۳۱۱،۳۷ است. از اعضای گیاه مذکور که در اواخر پاییز جمع آوری شده، استخراج گردیده است. به صورت بلوری های لوزی شکل متبلور می شود. در مقابل نور حساس است. نقطه ذوب آن بین ۲۰۳ و ۲۰۴ درجه است. در الکل و کلروفرم حل می شود.

مروفوتبائین به فرمول $C_{18}H_{19}NO_3$ و به وزن ملکولی ۲۹۷,۳۴ است. از حرارت دادن تبائین با HCl و همچنین از بولبوکاپ نین bulbocapnine که از *Corydalis tuberosa* DC ، [C. Cava (L.)] Sch ، به دست می آید، تهیه می شود. مروفوتبائین، به صورت بلوری های لوزی شکل (rhombic) متبلور می شود. در گرمای ۱۹۷ درجه تجزیه می گردد. در الکل، متانول، بنزن و قلیائیات حل می شود.

خواص درمانی

ریشه، کپسول گیاه (میوه) و به طور کلی اعضای مختلف آن به علت دارا بودن مواد سمی نباید به مصارف درمانی برسند اما از آن ها به مقادیر کم و به عنوان مسکن و خواب آور در نواحی محل رویش استفاده به عمل می آید.

محل رویش

نواحی شمال ایران، گیلان: منطقه عمارلو، رحمت آباد، قزوین و اطراف آن، آذربایجان: کوه سهند، مراغه، میشو داغ، کردستان: سنندج. راه کرج به چالوس: ارتفاعات اطراف سیاه بیشه. این گیاه در ارتفاعات کم منطقه گیلان، با *Glaucium* ها و در ارتفاعات متجاوز از ۱۰۰۰ متر، از بالای ده هرزویل تا شورن، کبوترچاک و داماش (منطقه عمارلو) با *P. bracteatum* همراه است. در نواحی شمال ایران نیز مخصوصا در عمارلو: کبوترچاک و شورن، به خشخاش سفید موسوم است .

P. argemone L: این گیاه گیلان: رودبار، کرمانشاه: همدان، کردستان و لرستان. شیراز. قزوین. بعضی نواحی آذربایجان مانند مجاور تبریز، اراک، مزارع نوده و کردند می روید. دانه اش اثر ملین دارد و به علاوه از برگ های له شده آن برای رفع التهاب های جلدی استفاده به عمل می آید.

P. bracteatum Lindl: برگ و ساقه پوشیده از تار و گل های درشت و بسیار زیبا دارد. در قاعده گلبرگ این گیاه تیره خشخاش یک لکه درشت تیره رنگ دیده می شود. از مشخصات آن این است که در زیر گلبرگ های شکفته آن، براکته هایی به جای کاسبرگ ها دیده می شود. از کپسول نارس آن پس از تیغ زدن، شیرابه ای با بوی قوی خارج می گردد. ریشه، برگ و کپسول آن دارای مقادیر زیادی تبائین است. در نواحی شمالی ایران، به خشخاش سیاه موسوم است. منشا اولیه آن در قفقاز بوده است.

بررسی پراکندگی این گیاه نخستین بار توسط نگارنده در سال ۱۳۴۵ در منطقه عمارلو صورت گرفت. دانه، عصاره و اعضای مختلف گیاه در دسترس محققین دانشکده داروسازی دانشگاه تهران قرار داده شد. از شیرابه خشک گیاه به طوری که بررسی محققین کشورهای مختلف نیز در سال های قبل نشان داد، معادل ۲۶ درصد، تبائین به دست می آید. با بررسی هایی که در *Papaver bracteatum Lindl*. به عمل آمده موارد زیر در کتب علمی مختلف انعکاس دارد.

- شیرابه انجماد یافته این گیاه در مواردی که به تریاک دسترسی نباشد، به جای آن مورد استفاده قرار می گیرد.
- در کردستان از دانه های گیاه در تهیه نان، به جای دانه خشخاش استفاده به عمل می آورند.
- از دانه این گیاه می توان مانند دانه خشخاش، روغن استخراج کرد و به مصرف رسانید.

دانه این گیاه تیره خشخاش دارای ۴۵ تا ۴۸ درصد روغن است که قسمت اعظم آن را گلیسریدهای اسیدهای چرب اشباع نشده تشکیل می دهند مانند آن که دارای ۷,۷ تا ۷,۹ درصد اسید پالمیتیک و ۲,۲ تا ۲,۵ درصد اسید استئاریک است ولی اسیدهای چرب اشباع نشده آن به مقادیر زیاد یعنی شامل ۸,۶ تا ۹,۲ درصد اسید اولئیک و ۷۹,۷ تا ۷۹,۹ درصد اسید لینولئیک می باشد. هر صد گرم گرد دانه گیاه دارای ۴,۹ تا ۵,۳ گرم آب، ۳۲,۷ تا ۴۲ گرم پروتئین، ۶,۳ تا ۲۰,۷ گرم ماده چرب و ۱۴,۳ تا ۱۴,۷ گرم فیبر است. خاکستر حاصل از آن نیز به مقدار هر ۷,۵ تا ۸,۲ گرم می رسد.

اسیدهای آمینه آن شامل اسید آسپارتیک، **threonine**، سرین، اسید گلوتامیک، پرولین، گلیسین، آلانین، والین، ایزولوسین، لوسین (**leucine**)، تیروزین، فنیل آلانین، لیزین، هیستیدین، آرژینین، **Methionine** و سیستین است. الکلوئیدهای متعددی که طبق بررسی های Duke در این گیاه گزارش شده به شرح زیر است: **Acetylornithine** آلپی ژینین، برای تامین، براک تادین، براکته یین، براکتولین، کدئین، کوپ تیزین، ایزو - تبائین، مرفین، نوسی فه رین، **Oreophilin Papaverrubine B. D.**، **Orientalinone**، **Oxysanguinarine**، **Oripavine**، پروتوپین، سالوتارادین و تبائین است. به غیر از استیل مرفین، کدئین، کوپ تیزین، ایزوتبائین، مرفین، اوری پاوین و ۳ الکلوئید اخیر، بقیه در کتب علمی و مرک ایندکس انعکاس ندارد.

بررسی های **Morton** نشان داد که مقدار درصد تبائین و آلپی ژینین بیشتر از سایر الکلوئیدها در اعضا گیاه است. کپسول تازه گیاه (میوه) ممکن است تا ۰,۱۲۵ درصد و کپسول خشک آن بین ۰,۲۵ تا ۰,۲۶ درصد تبائین داشته باشد. مقدار تبائین در ریشه خشک گیاه بین ۰,۵ تا ۱,۳۰ درصد و در ساقه گیاه ۰,۰۹ تا ۰,۲۲ درصد است.

درصد می باشد. برگ های گیاه فاقد تبائین و یا دارای مقدار جزئی از آن است. آلپی ژینین، در همه قسمت های هوایی گیاه یافت می شود و مقدار آن در شیرابه کپسول تازه گیاه معادل ۱۸ درصد الکلونیدهای توتال آن است. تبائین به طوری که ذکر شده به سهولت به کدئین که موارد استفاده دارویی زیاد دارد تبدیل می شود به علاوه ماده ای به نام Naloxone از آن مشتق می شود که اثر ضد مواد مخدر دارد و می تواند، جهت رفع ناراحتی معتادین و به طوری که Watson و همکارانش بررسی نمودند برای از بین بردن حالت وهم و خیال که در بعضی متبلیان Schizophrenic ایجاد می شود به خوبی مورد استفاده قرار گیرد. با بررسی های مختلفی که به عمل آمده از اعضا این گیاه تیره خشخاش در طبابت های سنتی، استفاده به عمل نمی آید .

از ریشه و کلیه قسمت های *Papaver orientale* L و *P. bracteatum* Lindl. الکلوییدی به نام اورپاوین *oripavine*، به فرمول $\text{C}_{18}\text{H}_{19}\text{NO}_3$ و به وزن ملکولی ۲۹۷،۳۴ استخراج شده است. اوری پاوین که به حالت متبلور نیز به دست می آید، در گرمای ۲۰۰ - ۲۰۱ درجه ذوب می شود.

محل رویش

نواحی مختلف البرز، عمارلو کبوتر چاک، چرم کش، گچسر، پلور، دامنه های کوه دماوند، کرج، دره چالوس. آذربایجان: خوی. رودبار: ارتفاعات فیله و عمارلو. گل و میوه *P. nudicaule* L. که در شمال اروپا، افغانستان و نواحی غربی هیمالیا می روید، دارای اثر معرق به طور ملایم است. از *P. setigerum* DC. که در نواحی مرزی ایران و ارمنستان می روید، روغنی مشابه روغن خشخاش استخراج می شود.

باید توجه داشت که به گل شقایق، گلبرگ های چند نوع *Papaver* زیر که بعضی از آن ها ظاهری کاملا شبیه به آن دارند، افزوده نگردد.

P. laevigatum M. B.، *Papaver dubium* L. که در نواحی مختلف تبریز، کوه شاه زند، اراک، همدان، لرستان: ایلام، سیلاخور، بلوچستان خراسان: بین بجنورد و جیفان، رباط سفید و اطراف تهران می روید، دارای گلبرگ های قرمز رنگی است که در آن نوعی الکلونید سمی به نام آپوره ئین (*Aporeine*) وجود دارد. گلبرگ های این گیاه را بیش از سایر گونه ها با گل شقایق مخلوط می کنند.

آپوره ئین (*Aporheine*) *Aporein*، الکلوییدی سمی به فرمول $\text{C}_{18}\text{H}_{17}\text{NO}_2$ و به وزن ملکولی ۲۷۹،۳۲ است. از *Papaver dubium* استخراج شده است. آپوره ئین، به صورت بلوری های سوزنی شکل در مخلوط اثر و اتر دوپترول به دست می آید. نقطه ذوب آن در گرمای ۱۲۰ درجه است. در اتر، اتانول، متانول و کلروفرم محلول است. در اثر دوپترول به مقدار خیلی کم حل می شود. در آب و قلیائیات غیر محلول می باشد.